

Miljoona suomalaista kirjoittaa huvikseen, kymmenet tuhannet ammatikseen.

Miten harrastus muuttuu ammatiksi tai sivutyöksi? Kuinka tekstit saa julki, millaiset kirjoitukset käyvät kaupaksi? Miten ja minne lehtijuttuja, kirjaideoita tai käsikirjoituksia kannattaa tarjota? Mitä teksteistä maksetaan? Kuinka julkaista kirja silloin, kun tärkeämpää on kirjan aikaansaaminen kuin rahantulo? Mistä saa lisäoppia kirjoittamisen saloihin?

Entä millaista on lehtimiehen elämä? Kuinka vapaa toimittaja hankkii toimeentulonsa? Miten kaunokirjailija rakentaa romaaninsa, mistä tietokirjailija kokoaa tietonsa? Millä tavalla kirjoittamisen ja muun ammatin voi yhdistää? Kuinka freelance-toimittaja tai kirjailija järjestää työolonsa? Millainen on kotitoimisto, kannattaako muodostaa yhtiö, mistä saa eläkkeen ja työttömyysturvan? Onko vaikeaa perustaa oma kustantamo? Mitkä ovat kirjan tuottamisen vaiheet, ja kuinka markkinoida kirjaa? Pystyykö ulkomaille myymään valmista teosta tai käännösoikeuksia?

Ensimmäinen painos on hengästyttävä tietopaketti kirjoittamisen mahdollisuuksista – yhtä hyvin harrastajalle, ammattilaiselle kuin sellaiseksi aikovalle.

00.6, 07.1 ja 86.07

ISBN 952-99593-3-8
www.etukeno.fi

Kuvitus Helena von Alftan
Ulkoasun suunnittelu Jussi Vuori

Etukeno Oy

KARI OJALA
ENSIMMÄINEN PAINOS

ENSIMMÄINEN PAINOS

KARI OJALA

**MITEN SAAN
TEKSTINI JULKI
JA
KUINKA
ELÄN
KIRJOITTA-
MISELLA**

Suomen tietokirjailijat ry on myöntänyt tukea tämän kirjan kirjoittamiseen. Ulkoasun suunnittelija ja piirrosten laatija ilmenevät alta. Aineistona on käytetty kirjalähteissä mainittuja teoksia, internet-sivuja sekä tekijälle toimittajan, kirjailijan ja kustantajan työssä kertynyttä tietoa. Erikseen tätä kirjaa varten on haastateltu Minna Aaltosta (Dark), Sirkku Klemolaa (WSOY), Tapani Ritamäkeä (Söderströms), Ari Sahasta (Readme.fi) ja Heimo Saloa (Rakennustieto). Kirjoittaja kiittää kaikkia, joiden tuki, työ tai tietämys on myötävaikuttanut teoksen syntyyn.

Ensimmäinen painos

© Etukeno Oy
www.etukeno.fi

Kuvitus Helena von Alfthan
Ulkoasu Jussi Vuori

ISBN 952-99593-3-8

Paino WS Bookwell Oy, Porvoo 2006

LUKEMINEN JA KIRJOITTAMINEN

Miljoona pöytälaatikkoa	8
Taru ja todellisuus	9
Markkinoiden ehdoilla	10
Mielihyvälehdet	12
Kirja käy kaupaksi	14
Tietoa ja tarinoita	16
Oppi kirjasta	18
Silmälle ja korvalle	20

KIRJOITTAJAN TAIDOT

Omat taidot	24
Lyhyestä pitkään	26
Aineiston hankinta	28
Urasuunnittelu	29
Muut taidot	31
Oppia ikä kaikki	33
Yliopistot ja korkeakoulut	35
Ammattikorkeat ja opistot	36
Itseopiskelu	38

FREELANCE-TOIMITTAJA

Vapaa kuin taivaan lintu	42
Työmoraali kunniaan	44
Minne tarjota?	45
Miten myydä?	48
Palkkiot	50
Aineisto ja lasku	53
Mitä free myy?	55
Kaikki oikeudet	58
Suhdetoiminta	60
Lisäpalvelut	62
Muut työt	64

LEHTIMIES TAI -NAINEN

Ammatti: toimittaja	68
Sanomalehdessä	71
Aikakauslehden toimittaja	72

LEHTIJUTTU

Myyvä lehtijuttu	78
Hyvät neuvot	78
Ihmisen ääni	79
Tarinallisuus	81
Ongelma ja sen ratkaisu	82
Iskevä uutinen	84
Reportaasi ja artikkeli	86
Artikkeli ammattilehteen	86
Pakina ja kolumni	89
Lehden suunnittelu	91
Jutun rakentaminen	92

KIRJAILIJA

Aiotko kirjailijaksi?	96
Kaunokirjailija	97
Kirjailijan ura	98
Pää- vai sivutoimi?	100
Apuraha auttaa	101
Kirjailijatyypit	103
Lajityypistä toiseen	105
Jäisikö harrastajaksi?	107
Tietokirjailija	108
Asiantuntija	110
Alat ja koulutus	111
Toimeentulo	113

KIRJAN KIRJOITTAMINEN

Kirjailijan työtavat	118
Aihe ja idea	119
Valmistelu	121
Aineisto	124

Alitajunta	125
Työtahti	127
Päivärytmi	128
Antaa mennä	130
Tyvestä puuhun	132
Kerralla valmista	132
Palaute	133
Kritiikki	136

KIRJA ELÄÄ

Markkinanäkymät	140
Mielihyvälukeminen	141
Tuote ja virta	142
Julkisuus	144
Mikä myy?	145
Käsi kirjoituksen laatu	146
Proosa	148
Viihdekirja	149
Runot	150
Lukemista lapsille	151
Työille ja pojille	152
Tietokirjat	154
Oppikirjat	157
Käännöskirjat	157

KÄSIKIRJOITUS JULKI

Pöytälaatikosta painokoneeseen	162
Kustantajan tehtävä	163
Omakustanteet	163
Tilaustyöt	165
Tee se itse	167
Kaupalliset kustantamot	170
Suuret kustannustalot	171
Keskisuuret	173
Pienkustantajat	174
Suuri vai pieni?	176

KIRJOITTAJA JA KUSTANTAJA

Monessa mukana	180
Kuinka tarjota	182
Kustantajan näkökulma	184
Aineiston valikointi	186
Kustannuspäätös	187
Kustannussopimus	189
Sopimuspaperi	191
Raha ratkaisee	193
Kauppatavara	194
Maksuaikataulu	196
Menettelytavat	197
Muuta sovittavaa	198
Käännössopimus	200
Sanasto	201
Kirjasto- ja kopiointikorvaukset	202
Kustannustoimittaja	204
Kaveeraus	206

APURAHAT

Osa toimeentuloa	210
Raadit	212
Verotus	214
Hakeminen	214
Valtava tarjonta	220
Keskustoimikunta	222
Kirjastoapurahat	224
Alueelliset taidetoimikunnat	226
Kunnat	228
Tiedonjulkistaminen	228
Kulttuurirahasto	230
Ruotsinkieliset	233
Muut säätiöt	235
Järjestöt	237
Tietokirjailijat	237
Kaunokirjailijat ja kääntäjät	238

Journalistiliitto	240
Matkalle	242
Eurooppa ja Pohjoismaat	244
Palkinnot ja kilpailut	246
Kustantajien tuki	249

KUSTANTAMINEN

Lehti	256
Kirjan kustantaminen	259
Suunnittelu	261
Kannattaako?	264
Hinta ja painos	266
Kustannuslaskelma	269
Formaatti	273
Taitto	276
Painatus	279

KIRJAN MARKKINOINTI

Suunnittelun paikka	284
Kirjakaupat	285
Kirjavälitys	287
Suoramyynti	289
Nettikauppa	291
Esittelymateriaali	293
Julkisuus	295
Kirjamessut	298
Myynti ulkomaille	301
Kirjat vientiin	303

YRITYKSET, VEROT JA ELÄKKEET

Vapaa vai suhteessa?	308
Palkansaaja	310
Ammatinharjoittaja	312
Osuuskunta	313
Yhtiöt	314
Osakeyhtiö	314

Yhtiöverotus	317
Ennakkoperintä	318
Arvonlisävero	319
Palvelujen osto	323
Palkkaaminen	325
Sosiaaliturva	326
Eläkkeet	328

KOTITOIMISTO

Vaihtoehdot	336
Lähiyö	337
Varustus	338
Välineet	339
24/7	342
Sosiaalinen vai erakko?	343

LÄHTEET JA LISÄTIETO

Systeemi	346
Lukeminen ja kirjoittaminen	346
Kirjoittajan taidot	347
Freelance-toimittaja	348
Lehtimies tai -nainen	349
Lehtijuttu	349
Kirjaileija	350
Kirjan kirjoittaminen	350
Kirja elää	351
Käsitulokirjoitus julki	352
Kirjoittaja ja kustantaja	352
Apurahat	353
Kustantaminen	354
Kirjan markkinointi	355
Yritykset, verot ja eläkkeet	355
Kotitoimisto	356
Kirjalähteet	357

KIRJOITTA- JAN TAIĐOT

Suomen kieltä, viestintää, toimittamista, tiedotusoppia, journalismia ja/tai kirjoittamista voi yliopistossa tai korkeakoulussa opiskella ainakin Helsingissä, Joensuussa, Jyväskylässä, Oulussa, Tampereella, Turussa ja Vaasassa. Ruotsiksi kieli-, kirjoittaja- ja journalistikoulutusta saa mm. Åbo Akademiassa ja Svenska social- och kommunalhögskolanissa. Teatterikorkeakoulussa voi opiskella näytelmäkirjoittamista, Taideteollisessa korkeakoulussa elokuvien käsikirjoittamista.

Kulttuurihallinnon Suomeenkin kaipaamaa korkeakoulutasoista ”sanataiteen” opetusta löytää monesta Suomen naapurimaasta. Venäjällä toimii arvostettu Gorki-instituutti ja Saksassa vastaava DDR:n perustama laitos. Tanskassa on vuoden mittainen kirjailijakoulutuksen ohjelma, jonka suorittaneista tulee kirjailijoita, kustannustoimittajia, kriitikoita tai toimittajia. Ruotsissa kirjoittajakoulutusta järjestää esimerkiksi Nordens folkhögskola Biskop Arnossa Tukholman lähellä. Sieltä ovat monet suomenruotsalaiset kirjailijat hakeneet oppia.

Vähän kauempaa löytää kirjoittajakoulutuksen kultaan, Yhdysvallat. Siellä on vuodesta 1941 lähtien voinut suorittaa loppututkinnon luovassa kirjoittamisessa ja väitellä myös tohtoriksi. Nykyisin melkein 200 yliopistossa on tähän koulutusohjelmat. Kuuluisimpia tämän alan kouluttajia ovat ehkä Iowan ja Columbian yliopistot. Koulutusta voisi kutsua kirjailijakoulutukseksi, koska siinä keskitytään kahden vuoden ajan oman esikoisteoksen hiomiseen.

Ammattikorkeat ja opistot

Ammattikorkeakouluista viestinnän opetusta antavat Dia-

konia-, Espoon-Vantaan, Helsingin, Helsingin liiketalouden, Jyväskylän, Kemi-Tornion, Kymenlaakson, Lahden, Laurea-, Oulun seudun, Pirkanmaan, Pohjois-Karjalan, Savonia-, Satakunnan, Tampereen ja Turun ammattikorkeakoulut.

Vaikka monen ammattikorkeakoulun viestintäkoulutus on painottunut visuaaliseen ja graafiseen viestintään, myös kirjoittamiseen liittyviä opintokokonaisuuksia on tarjolla hyvin. Valmiudet kirjoittavaksi toimittajaksi on mahdollista saada. Opetus painottuu yliopistollista koulutusta enemmän välineiden hallintaan, mutta on yleensä ammattikorkeakoulussa vastaavasti monialaisempaa. Viestinnän opinnoista valmistuu neljän vuoden opintosuorituksilla medianomiksi.

Kansalais- ja työväenopistoja on Suomessa miltei 300. Muutama vuosi sitten tehdyn kyselyn mukaan niistä ainakin 85 järjesti kirjoittajakoulutusta. Koulutusmuodoista perinteiset, useimmiten viikoittain arki-iltaisin kokoontuvat kirjoittajapiirit ovat edelleen harrastajakirjoittajien suosiossa. Niitten lisäksi eräissä opistoissa on käynnistetty taiteen perusopetukseen kuuluva lasten ja nuorten sanataiteen opetus.

Kansanopistot ovat eri juttu kuin kansalaisopisto, ne kun ovat sisäoppilaitoksia. Hallinnollisesti kansanopistot ovat aikuisoppilaitoksia tai aikuistuvan nuorison oppilaitoksia, jotka tarjoavat ”yleissivistäviä, ammattiin valmistavia, yhteiskunnallisia sekä harraste- ja taideopintoja”.

Kirjoittajakoulutusta järjestää parikymmentä kansanopistoa, niistä pari ruotsinkielistä. Tunnetuimpia kirjoittajien kouluttajia ovat Oriveden ja Mikkelin opistot, jotka ovat yhteistyössä Jyväskylän Avoimen korkeakoulun kanssa – ja siksi

**FREELANCE-
TOIMITTAJA**

Vapaa kuin taivaan lintu

Kuka tahansa voi tarjota juttuja lehtiin ja sanoa itseään vapaaksi toimittajaksi tai freelanceriksi. Journalistiliiton freelance-yhdistykseen kuuluu noin 800 jäsentä, mutta ainakin osan aikaa vapaan toimittajan töitä tekeviä kirjoittajia on huomattavasti enemmän.

Freelancer-sana tulee ritariaikojen keihäsmiehistä (lance = keihäs), aikansa palkkasotureista, joita kuninkaas saattoivat käyttää sotatöihin keikkapalkkaa vastaan. Nykyajan freelance-toimittaja ei kaikessa muistuta näitä palkkasotureita, koska hänellä voi olla monta toimeksiantajaa yhtä aikaa; silti sana on yleisessä käytössä.

Freelancer on yhteiskunnan ravintoketjussa toiseksi alimpana, alempana on vain työtön. Joskus kysymyksessä on sama asia: varsinkin aloittelevan freelancerin suurin ongelma on saada riittävästi toimeksiantoja. Kaiken lisäksi markkinat ovat sellaiset, että vaikka töitä saisi, kunnan ansioille pääsemiseksi saa olla todella ahkera.

Free on nimensä mukaan vapaa määrittelemään työaikansa ja työtapansa, mikä monelle on etu. Jos töitä on paljon, työ ja vapaa-aika sekoittuvat, ja joskus voi joutua ahke-roimaan kohtuuttoman tiiviisti ennen juttujen jättämisen takarajoja, dead lineja. Vapauden vastapainoksi freelancerilla ei ole juuri mitään taloudellista turvaa, rahaa ei tule kuin töitä puskemalla, ja kaikki asiat on hoidettava itse työvälaineitä ja eläkkeitä myöten. Kyseessä on elämäntapa, joka toiselle käy ja toiselle ei. Sopiminen riippuu elämäntilanteesta ja perheoloista.

Se, jolle freelance-elämä todella sopii, ei aikansa vapaana oltuaan suin surminkaan hankkiudu vakituisen työhön, toimitusten sääntöjen ja työaikojen piiriin. Häntä ei kiinnosta joutua työnantajan määräämiin epämieluisiin tehtäviin tai hankalien esimiesten palloteltavaksi, eikä varsinkaan työyhteisön kehittämispäiville.

Freen ura on usein vain osa kirjoittajan koko työuraa. Nuorena ihminen vielä jaksaa taistella tuulimyllyjä vastaan, haalia paljon töitä ja tehdä pitkää päivää. Moni saa tarpeeksi vapautta nautittuaan kyllikseen ja hakeutuu vakituisen, turvalliseen työhön johonkin niistä toimituksista tai yrityksistä, joille on juttuja kirjoittanut. Iäkkäitä freelance-toimittajia on vähän.

Tämä on täysin päinvastainen urakehitys kuin kirjailijoilla. Kirjailijat ryhtyvät vapaiksi kirjailijoiksi vasta vartuneella iällä, usein tehtyään pitkään muita töitä. Osittain tämän tekevät mahdolliseksi kypsyneempien kirjailijoiden saatavilla olevat apurahat, mutta kyllä osansa on vuosien mittaan kertyneellä tiedolla ja elämäkokemuksellakin.

Myös freelance-toimittajana olisi helpompi toimia vasta kypsällä iällä, mikäli vain voimat riittävät. Jos on vuosikymmenet tehnyt vakituisia töitä eri toimituksissa, aihevalikoima on laajempi kuin aloittelijalla. Kannuksia ei tarvitse enää ansaita, ei näyttää kykyjään, ja töiden myynti on helpompaa lehdille joista tuntee ihmiset.

Juttujen kirjoittamisen lehtiin ei tarvitse olla kirjoittajan ainoa tulonlähde. Yhtä hyvin lehtikirjoittaminen sopii osatyöksi kirjailijalle tai aivan muunlaisessa ammatissa toimivalle.

tosta, kunhan ehdoista sovitaan. Tällaisessa tukkukaupassa palkkio juttua kohden ei yleensä pienene, usein päinvastoin. Mutta ennen kaikkea free saa jatkuvuutta elämäänsä.

Yhden lehden hovihankkijaksi freelancerin ei ole yleensä mielekästä jäädä. Suhdanteet muuttuvat, ihmiset vaihtuvat, lehdetkin haluavat sisältöönsä vaihtelua. Yhden lehden avustaja voi äkkiä havaita olevansa tyhjän päällä. Ne kuuluisat munat pitää laittaa yhtä useampaan koriin.

Palkkiot

Freelance-toimittajan pitää olla todella ahkera, jotta hän pääsisi samoille palkkoille kuin vakituksessa työssä oleva toimittaja. Kaikkine freelle aiheutuvine kuluineen vakituisen toimittajan palkkatasoa vastaavat juttupalkkiot nousevat niin korkeiksi, että harva lehti niitä maksaa, ja harva free niitä saa.

Journalistin (toimittajan) kuukausipalkka kaikkine lisi- neen on keskimäärin 3 000 € kuussa eli 36 000 € vuodessa. Kun vuodesta vähentää viikonloput, tavalliset vapaapäivät, lomapäivät ja muut poissaolot, päätyy siihen, että toimittaja on työnantajansa käytettävissä 203 päivää vuodessa. 7,5 tunnin päivittäisen työajan mukaan laskettuna tästä kertyy karvan verran yli 1 500 työtuntia vuodessa.

Freen näkökulmasta hänen pitäisi saada kokoon enemmän kuin tuo 36 000 € vuodessa, jotta rahasta riittäisi eläkemaksuihin, lomakorvauksiin, matkoihin, päivärahoihin, työtiloihin ja työvälineisiin - kaikkeen siihen, mistä työnantaja vakituksessa työsuhhteessa palkan lisäksi huolehtii. Työnantajaliitto laskee näiksi kuluiksi 70 % palkasta, mutta koska

freelancer elää yleensä nuukasti, hänelle saattaa riittää 50 % palkasta noiksi yleiskuluiksi. Näin laskettuna free tarvitsee vuodessa rahaa sisään 54 000 €, jotta pääsisi samoille tuloille kuin työsuhteinen toimittaja.

Kaikkea tuota 1 500 tuntia vuodessa freelancer ei pysty käyttämään kirjoittamiseen. Hänellä ei (yleensä) ole lähetä, sihteerä, tietokoneen tukihenkilöä, puhelinkeskusta tai tilitoita, jotka työnantaja yleensä palkkaa helpottaakseen työsuhteisen keskittymistä varsinaiseen työhönsä. Hyvällä omallatunnolla voi arvioida, että freeltä kuluu kolmannes työajasta kaiken sellaisen hoitamiseen, josta nuo ammattiryhmät huolehtisivat. Näin sitten freelancerille jää noin 1 000 tuntia vuodessa varsinaisiin kirjoituspuuhiin.

Tästä kaikesta pääsee siihen, että freelance-toimittajan pitäisi saada noin 54 euron tuntipalkkaa päästäkseen samoille ansioille kuin vakituksessa työsuhteessa työskentelevä kollegansa. Arvonlisäveroa kirjoituspalkkioista ei yleensä mene, eli ne voi tässä vertailussa jättää huomiotta. Esimerkiksi yhden pitkän työpäivän vaativasta artikkelista tulisi voida laskuttaa vaikkapa kahdeksasta tunnista runsaat 400 €. Aineiston keräämistä, haastattelu- ja kuvausmatkoja ja tietysti itse kirjoittamista edellyttävästä kolmen päivän työrupeamalla syntävästä jutusta lasku olisi 1 300 €.

Todellisuudessa maksettavat palkkiot kohoavat tälle tasolle vain, jos free on oman alansa tunnustettu guru, tai muuten vain tunnustettu pitkän linjan journalisti. Paljon toki riippuu siitä, millaisiin lehtiin kirjoittaa. Toimeksiantoja pitää olla niin paljon, että täyttä tahtia voi pitää yllä jatku-

Myyvä lehtijuttu

Lehtiin tekstiä tuottava kirjoittaja menestyy pitkän päälle sitä paremmin, mitä enemmän hänen kirjoituksiaan luetaan ja mitä enemmän ne lukijoita miellyttävät. Freelance-toimittaja saa jutuistaan välitöntä palautetta, kun seuraavan kerran hieroo kauppoja saman lehden kanssa, mutta kyllä sama pätee vakituksessa työsuhteessa olevaan toimittajaankin. Suosituttuja juttuja kirjoittava etenee urallaan.

Erityyppisillä lehtijutuilla on omat ominaisuutensa, jotka tekevät niistä kysytyjä, myyviä ja suosittuja – mutta on useimmissa ”hyvissä” jutuissa paljon yhteisiäkin piirteitä: hyödyllisyys, aiheen käsitteleminen henkilöiden kautta, tarinallisuus, myönteisyys ja lukijan mahdollisuus samaistua. Aika pitkälle samat piirteet myyvät nykyisin sekä sanomattä aikakauslehdissä. Eikä kirjallisuudessakaan kauas tästä mennä.

Kaikkia lehtijuttuja koskee internetin aiheuttama lukemistottumusten muutos. Lukijat ovat kärsimättömiä, he hypivät aiheesta toiseen, eivät tahdo keskittyä lukemaan juttua asiallisesti alusta loppuun, tässä järjestyksessä. Juuri siksi yhä useammat lehtijutut koostuvat useasta erityyppisestä osajutusta tai modulista, ja kuvituksen merkitys kasvaa.

Hyvät neuvot

Ihmiset tarvitsevat käytännön neuvoja hyvinkin tavallisissa asioissa, ja he ottavat niitä mielellään vastaan lehtijutun muodossa. Aiheeksi käy miltei mikä tahansa, jos yleisö vain kokee annettavat neuvot hyödyllisiksi.

Lukijoita kiinnostavien arkielämän aiheiden luettelo on loputon. Kotitalouden raha-asiat, lastenkasvatus, puutarhanhoito, rakentaminen ja remontointi, tietotekniikan käyttö, viihde-elektroniikan hankinta, asuminen, parisuhde, seksi, laihduttaminen, pukeutuminen, kauneudenhoito, eläkkeelle siirtyminen tai terveys... Aina löytyy suuri joukko lukijoita, jota aihe koskettaa.

Lehtijuttu ei ole mikään kuluttajaviraston tiedote. Jotta juttu olisi kiinnostava, se ei voi olla (pelkkä) ongelman esittely ja ratkaisujen luettelo. Aihe pitää havainnollistaa oikeilla ihmisillä, antaa esimerkkitapauksia ja höystää pikku yksityiskohdilla ja sivujuonilla. Eduksi on, jos asiantuntija sanoo asiasta painavan sanansa.

Parhaimmillaan neuvoja jakava lehtijuttu on silloin, kun ainakin osa lukijoista voi suoraan samaistua siihen, havaita olevansa samassa tilanteessa kuin jutun esimerkkihenkilö. Silloin lukija ehkä välttyy niiltä virheiltiltä, jotka tuo henkilö teki ja jotka oli juuri itse tekemässä – jollei tuo mainio lehtijuttu olisi juuri sattunut nenän eteen.

Ihmisen ääni

Vähänkään pidemmässä lehtijutussa toimittaja ei voi sanoa kaikkea omalla tai lehtensä äänellä, vaan hänen pitää käyttää sanojana muita ihmisiä. Jos toimittajan nimiin menevä lehtiartikkeli on kokonaan ilman haastatteluja, toimittaja vaikuttaa kaikkietäältä, nostaa itsensä muiden yläpuolelle. Tästä ei lukija pidä. Jos lehden ääntä käyttävässä jutussa (jossa siis toimittaja jää taustalle, esimerkiksi uutinen)

Aiotko kirjailijaksi?

Kirjailijaksi voi julistautua kuka vain, ammattinimike ei ole suojattu. Mikään oppilaitos ei valmista kirjailijoita, eikä kirjan julki saaminen edellytä kirjailijan pätevyysvaatimusten täyttämistä. Ja päinvastoin: ei ole mitään sellaista tutkintoa, jonka todistusta näyttämällä saisi käsikirjoituksensa kustannettavaksi.

Suomessa tehdään (tarpeettoman) selvä ero kauno- ja tietokirjailijan välille, jopa niin että molemmilla on omat liittonsa. Jo niin lähellä kuin Ruotsissa kaikki kirjailijat mahtuvat samaan kirjailijaliittoon.

Suomen Kirjailijaliiton jäseneksi pääsee kahdella julkaisulla kaunokirjallisella teoksella - eikä niilläkään automaattisesti. On tapauksia, joissa liiton hallitus ei ole pitänyt hakijan tuotantoa tarpeeksi taiteellisena, tai tarpeeksi kirjallisena, kun kuvituksen osuus on ollut liiallinen.

Kirjailijaliiton jäseniä on noin 500. Voi olettaa, että jäseneksi ovat pyrkineet lähes kaikki kynnelle kykenevät, koska liiton jäsenenä pääsee olennaisesti muita helpommin osille apurahoista, jotka ovat kirjailijan toimeentulon kulmakivi. Toisaalta kaikki liiton jäsenet eivät (enää) kirjoita aktiivisesti. Päätoimisia lienee kirjailijaliiton jäsenistä suunnilleen puolet. Liiton ulkopuolella on paljon kirjailijaksi itsensä tuntevia, kuten kaikki vasta ensimmäisen kirjansa julki saaneet esikoiskirjailijat.

Muissa ”kaunokirjallisissa” liitoissa (Finlands Svenska Författareförening, Suomen Näytelmäkirjailijaliitto, Suomen Nuorisokirjailijat) on yhteensä noin 700 jäsentä ja Suomen

kääntäjien ja tulkkien liitossa noin 300 kirjallisuuden kääntäjää. Liittojen jäsenet saattavat kuulua useampaan kuin yhteen liittoon. Kaikkiaan erilaisia kaunokirjailijoita lienee tuhatkunta, ja heistä päätoimisia ehkä kolmannes. Kovin laajalle väestönosalle kaunokirjailemisesta ei elinkeinoksi ole.

Tietokirjailijoita on paljon kaunokirjailijoita enemmän. Suomen tietokirjailijoilla on noin 2 000 jäsentä. Samoin kuin Kirjailijaliittoon, Tietokirjailijoihinkin hakeutuu valtaosa niistä, jotka täyttävät jäsenehdot. Syykin on sama, Tietokirjailijoiden tapauksessa Kopiosto-korvaukset, joista liitto voi jakaa jäsenilleen apurahoja. Tietokirjailijoihin voi päästä jo yhdellä tietokirjalla.

Tietokirjailijoista harva on päätoiminen – niin harva, ettei tuollaista vaihtoehtoa edes uskallettu kysyä liiton tuoreessa jäsentutkimuksessa. Yleisintä on, että tieto hankitaan jossakin muussa ammatissa, ja kirjoitetaan se ulos vapaa-aikana tai eläkkeellä.

Ilman vakituista työsuhdetta työskenteleviä freelance-tietokirjailijoita on 200–300. Epäilemättä moni heistä tekee samalla freelance-toimittajan työtä (heitä on ainakin sen verran kuin ammattiliittoon järjestäytyneet 800), ja siksi kirjailijaksi luokiteltavien määrä on vähintään epäselvä. Pelkällä kirjoittamisella eläviä tietokirjailijoita lienee suunnilleen saman verran kuin päätoimisia kaunokirjailijoita, kolmisen sataa.

Kaunokirjailija

Kaunokirjailijaksi on vaikea päästä, ja ammattina se on taloudellisesti keuhno. Vain todella harvat poikkeukset ansait-

Jos kirjailijan tuotanto täyttää kustantajan vaatimukset, kaksi kolmesta pysyy koko uransa samalla kustantajalla. Ne, jotka vaihtavat, vaihtavat yleensä vain kerran. Omakustanteita suurten kustantajien kirjailijoiksi päätyneet ovat julkaisseet tai julkaisevat varsin vähän; omakustantaminen ei ole yleinen väylä kaupallisen kustantajan esikoiskirjailijaksi.

Kaunokirjailijan kirjoitustahti on kirja vuodessa tai kahdessa. Keskimääräinen kirjailija on tähän mennessä saanut valmiiksi seitsemän julkaistua kirjaa, toisen tutkimuksen mukaan 10. Ikää hänelle on karttunut pian 60 vuotta, ja tämä on vasta keskiarvo. Useiden kirjailijoiden ura jatkuu pitkälle siihen ikään, jolloin muut ovat jo eläkkeellä.

Niin kiihkeää on kirjamaailman meno nykyisin, että kirjailijat saavat yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta tekijänpalkkioita vain viimeisimmästä kirjastaan. Vanhat teokset unohtuvat, niistä ei oteta uusintapainoksia. Pinnalla pysyäkseen kirjailija ei voi olla kovin pitkiä jaksoja julkaisematta uutta.

Pää- vai sivutoimi?

Kaunokirjailijoista suunnilleen kolmannes on päätoimisia. Kirjailijaliiton jäsenistä joka neljännellä on muu vakituisen työpaikka, puolet tekee freelance-tyyppisiä muita töitä. Yleensä freelance-työt liittyvät kirjoittamiseen. Kirjailijat kirjoittavat kirja-arvosteluja, kääntävät tai kirjoittavat lehtiin.

Osalla kirjailijoista on ammattiin liittyviä esiintymisiä, jotka nekin tuottavat tuloa. Ja koska monen kirjailijan ura jatkuu eläkeikään saakka, saattaa päätoimiseksi itsensä kokevan

ikäkirjailijan pääasiallinen tulo kertyä eläkkeestä.

Taiteellisesta työstä kysyttäessä neljä kymmenestä (”kirjallisuuden alan taiteilijasta”) sanoo edellisenä vuonna tehneensä vain sitä, ja melkein toinen mokoma lisäksi taiteelliseen työhön liittyvää työtä. Ei-taiteellista työtä oli tehnyt 29 % kirjailijoista. Kirjailijoiden ”ei-taiteelliset” ammatit ovat yleensä korkeaa koulutusta vaativia, harva kirjailija esimerkiksi viljelee maata, ajaa raitiovaunua tai jakaa postia.

Kirjailijoista 58 % kertoo tekevänsä taiteellisen työnsä ”vapaana taiteilijana”, 6% ”yrittäjänä” ja 27 % ”freelancerina” – mitä tämä sitten tarkoittaakaan. Työttömiä on vain 4 %. Yksi syy tähän saattaa olla, että kirjailijan on vaikea heittäytyä virallisesti työttömäksi ja nostaa työttömyyskorvausta. Hänen pitäisi silloin todistaa lopettaneensa ”luovan” työskentelyn. On kyllä esimerkkejä sellaisistakin kirjailijoista, jotka eivät ole vuosikausiin tai -kymmeneen julkaisseet mitään ja ovat onnistuneet vakuuttamaan sosiaaliviranomaiset siitä, etteivät he osaa muita töitä. Silloin työttömyyskorvaus ja toimeentulotuki saattavat olla mahdollisia.

Apuraha auttaa

Kirjailijoiden tilastointi pää- ja sivutoimisiin tai heidän töidensä luokittelu taiteellisiin tai ei-taiteellisiin on siis aika sekavaa. Lahjomattomamman kuvan kirjailijan asemasta antavat tutkimustulokset heidän toimeentulostaan. Eurot puhuvat.

Kaunokirjailijoiden (muihin kirjailijaliittoihin kuin Tietokirjailijoihin kuuluvat + valtion apurahan saaneet) kokonaistulot olivat muutama vuosi sitten (v. 2000) keskimäärin 25

Kirjailijan työtavat

Siitä riippumatta, suuntautuuko kirjoittaja kauno- vai tietokirjallisuuteen, kirjan kirjoittaminen on aika samankaltaista. Virallisessa kielenkäytössä käsite ”luova kirjoittaminen” on varattu vain kaunokirjallisuuden puolelle, mutta tosielämässä luovuutta tarvitaan tietoteoksen kirjoittamisessa aivan siinä kuin kaunokirjailussakin. Rajatapaukset, faktan ja fiktion yhdistäminen, voivat olla vielä haastavampia.

Kirja ei synny pelkästään kirjoittamalla, sitä ennen on monta vaihetta. Melkein jokaisessa tapauksessa voi kirjan valmistumisvaiheista erottaa oivaltamisen eli kirjaidean tai -hahmon keksimisen, aiheen kypsyttelyn, kirjoittamiseen valmistautumisen ja itse kirjoittamisen eli tulostamisen. Työvaiheiden ei suinkaan tarvitse edetä tässä järjestyksessä. Yhtä hyvin kirjailija voi ensin kerätä aineistoa ja valmistautua, kypsyttellä aihetta ja sitä myöten vähitellen oivaltaa, kuinka kirjan pitää kulkea. Samat vaiheet ovat silloinkin tunnistettavissa.

Kirjailijan on pakko uskoa kirjaideaansa, oivallukseen siitä kokonaisuudesta jota on rakentamassa. Tuota oivallusta voi aivan yhtä hyvin kutsua inspiraatioksi, ja uskoa oivallukseen motivaatioksi. Kirjahanke voi kaikkine vaiheineen kestää vuosikausia, ja jos tekijä ei palavasti usko siihen, mitä on tekemässä, työ jää helposti kesken.

Niin kauno- kuin tietokirjalla on välttämättä oltava kuningasajatus, jokin mikä on kirkkaana kirjoittajan mielessä ja erottaa työn alla olevan kirjan muista. Kirjoja kirjoitetaan nykyisin niin valtavasti, ettei ilman ajatusta pärjää – eikä saa pidetyksi työmotivaatiota yllä. Kun tietää, mihin pyrkii tai

mitä haluaa sanoa, työ etenee.

Kirjoittamista voivat haitata kiire, muut työt, hälisevä perhe tai rahapula, mutta riittävästi motivoitunut, päämäärätietoinen kirjoittaja löytää aina mahdollisuuden kirjoittaa sen minkä haluaa. Hän sysää muut asiat sivuun ja raivaa tilaa kirjalleen. Lopulta kaikki on kiinni korvien välistä: löytyykö kirjoittajasta vaativan hankkeen edellyttämä tahto ja itsekuri?

Aihe ja idea

Kirjalla pitää olla idea, selkeä kirjoittajalle kirkastunut hahmo siitä, mitä hän on tekemässä. Kaunokirjassa se voi yhtä hyvin olla asia tai tapahtumakulku, jonka kirjailija haluaa lukijoilleen kertoa, kuin teoksen nerokas, uusi muoto tai rakenne. Tai ehkä kirjailija haluaa osoittaa, kuinka hänen omanlaisensa kielen tai murteen käyttö nostaa arkisetkin asiat kiinnostaviksi?

Tietokirjassa kirjaidea lähtee usein kohderyhmän ja sen tarpeiden miettimisestä. Kuka tarvitsee mitä tietoa ja miten esitettynä? Puuttuuko kirjamarkkinoilta jokin näkökulma? Orastaako yhteiskunnassa jokin ilmiö, jota pitäisi penkoa tarkemmin ja avata kirjaksi? Pitäisikö asioita yhdistellä uudella tavalla, havainnollistaa ja kansanomaistaa monimutkaisia asiakokonaisuuksia?

Kirjailijalle kirjaidean tulisi olla niin selvä, että hän voi kiteyttää sen omassa mielessään muutamaaan lauseeseen. Hyvä keino viilata ideaa on luonnostella kirjan takakansi- tai myyntiteksti itse. Silloin on pakko pohtia, mikä hankkeilla olevassa kirjassa on niin erinomaista, että se kannattaa kir-

taa olla tähän omat rituaalinsa. Hyvä tapa virittäytyä päivän teemaan on lukea se, mitä sai edellisenä päivänä aikaiseksi. Vähintään yhtä yleistä on kuitenkin erilainen näennäistekeminen, kuten häärrääminen, siivoaminen tai tavaroiden järjesteleminen. Tähän tarjoaa hyvät mahdollisuudet myös tietokone; aina voi tarkistaa sähköpostit, viimeisimmät uutiset tai sääennusteen. Yllättävän monelle kirjailijalle kirjoittamisen alkuun virittää liikunta.

Kun kirjoittamisvireen saa päälle, se yleensä pysyy kunnes määrällinen tavoite on täynnä. Tekstin tuottaminen on niin keskittymistä vaativaa, että vaikeaa on pikemmin palata vireystilasta maan päälle, tavalliseen arkeen. Moni kirjoittaja kuvaa kirjoitusvirettään kevyen humalan kaltaiseksi, kaikkivaltiaaksi tilaksi.

Vireen syntymistä ja säilymistä voi tukea esimerkiksi kahvilla ja tupakalla, jonka markkinaosuus tosin on viime vuosina laskenut selvästi. Alkoholista useimmat kirjailijat ovat yhtä mieltä: kirjoittamisaamuun se ei sovi. Iltarentoutumiseen tai kirjoittamisputken viikkokatkaisuun sitä käyttävät sen sijaan monet, tulostuskauden ulkopuolisesta vuodenajasta puhumattakaan.

Muunkaltaisten virikkeiden tarve riippuu kirjailijasta. Osa vaatii täyttä hiljaisuutta, toisille esimerkiksi oikeanlainen musiikki on välttämätöntä.

Antaa mennä

Itse kirjoittamisen tapoja kirjailijoilla on periaatteessa kolme: kirjan kirjoittaminen laajasta rönsyävästä versiosta

aloittaen useaan kertaan, kirjan kasvattaminen perusrungon ympärille sekä tarkkaan suunniteltu kirjoittaminen kerralla valmiiksi. Jokainen tavallaan.

Laajasta versiosta aloittava kirjailija asettuu työpöytänsä ääreen ja antaa mennä. Hän purkaa kaiken aivoihinsa tarttuneen aineiston tietokoneelle, yleensä suunnilleen siinä järjestyksessä kuin on sen kirjaan aikonut. Ajatus rönsyilee vapaasti, tekstiin tarttuu paljon asiaankuulumatonta, turhaa, keskenään ristiriitaisia tapahtumakulkuja tai tosiasioita, solmimattomia langanpäitä. Virheistä puhumattakaan.

Tällainen kirjoittamistapa on luonteenomaista kaunokirjailijoille, mutta ei se mahdoton ole tietokirjailijallekaan. Monesta mielipidekirjasta, matkakirjasta, historiikista, elämänkerrasta, henkilökohtaisesta tilityksestä tai jopa keitto-kirjasta tulee elävämpi, jos kirjailija antaa aluksi mielikuviansa kuljettaa tekstiä sen sijaan, että palastelisi aiheen ja sen käsittelyn kuivaksi ja steriiliksi.

Näin kirjoittava kirjailija ei työn alussa välttämättä tiedä, mihin on menossa, millainen kirjasta lopulta on tulossa, varsinkaan jos tekeillä on kaunokirjallinen teos. Teksti kuljettaa, yksi asia johtaa toiseen ja se kolmanteen. Tapahtumat ja henkilöt alkavat elää omaa elämäänsä.

Antaa mennä -kirjoitustapa johtaa siihen, että teksti pitää myöhemmin karsia ja jäsenellä rankalla kädellä sekä kirjoittaa yleensä kokonaan uudelleen, ehkä useammankin kerran. Kirjoituskertojen välillä tekstin on hyvä levätä. Kun siihen tarttuu uudelleen, alitajunta on pohjustanut monet tarvittavat muutokset valmiiksi.

tietämystä ja sellaista vakuuttavuutta, että häneltä kirjoja tilataan, näillä markkinoilla kannattaa yrittää pysyä. Kun on kerran onnistunut julistautumaan guruksi, töitä riittää ja korvaustaso on hyvä. Kirjoittajan onneksi tällaisten töiden tilaajat ovat tottuneet käyttämään tutkimustensa ja selvitystensä laatijoina konsulttitoimistoja, jotka laskuttavan alimmillaankin yli 100 € jokaiselta työtunnilta. Tähän verrattuna kirjankustantajien maksamat tekijänpalkkiot ovat pikkurahoja. Tilaustöissä kirjoittajan ei kannata kainostella, vaan pyytää hyvästä työstä hyvä palkka, kun siihen on kerrankin mahdollisuus. Kirjan myyntiin ei korvausta tilaustöissä juuri sidota, vaan sovitaan kertakorvauksesta.

Usein kirjanhanke organisoidaan niin, että ulkopuolinen kustantaja huolehtii muista työvaiheista, mutta kirjoittajana käytetään maksajan haluamaa tekstintekijää. Vaihtoehdot ovat monet; jos kirjoittajalla on osaamista kustantamisen eri osa-alueista, hän voi tarjota pelkkää kirjoittamista laajempaa tuotepakettia, parhaimmillaan kirjaa ”avaimet käteen”-muodossa, valmiina.

Monessa tapauksessa kirjan julkistaminen itsessään on tilaajalle tärkeämpää kuin lopulliset myyntiluvut: sen julki saattaminen on virkamiehen työsuoite, joka saattaa jopa tuoda tulospalkkion, myyntiluvut taas ovat seuraavien vuosien aikaisia tylsiä kirjanpidollisia numeroita. Siksi kustantaja voi onnistua neuvottelemaan sopimuksen, jossa aiheutuvat kustannukset tulevat katetuksi ilman kirjan myyntitulojakin. Kustantajalle voi tulla kiusaus säästää markkinointiponnistuksissa ja tyytyä tilaajalta saamiinsa euroihin. Silloin kustantajan

varastosta tulee raporttien hautausmaa, mikä on omiaan ärsyttämään parhaansa tehnyttä kirjoittajaa.

Aina ei tilaustyön tarvitse tulla yhdeltä tilaajalta. Hallinnossa ja järjestöissä voi olla yleistä huolestuneisuutta asioiden tilasta, ja asioiden selkeyttämiseksi tai keskustelun herättämiseksi saatetaan kaivata kirjaa. Kirjan aikaansaaminen edellyttää yleensä aiheesta innostunutta puuhamiestä tai -naista, joka aivan hyvin voi olla kirjoittaja itsekkin, varsinkin jos hän työskentelee jossakin alan organisaatiossa. Silloin kirjahankkeen käynnistyminen voi edellyttää tai tehdä mahdolliseksi kirjoittajan vetäytymisen arkirutiineista tervetulleelle virkavapaalle.

Tämänkaltaisen hankkeen kokoon harsiminen vaatii rahoituksen haalimista pienehköinä summina usealta taholta. Hämmästyttävän helposti muutaman tai jopa kymmenen tuhannen euron tuki löytyy hyvään pyrkivältä organisaatiolta hyvää tarkoittavaan hankkeeseen, ja pian on kirjoittajan puolen tai koko vuoden palkka koossa. Jos kirja vielä pystytään tuottamaan jossakin mukana olevassa organisaatiossa virkatoiden osana, muiksi kustannuksiksi ei tarvitse laskea juuri muuta kuin painokulut.

Tee se itse

Omakustantamisessa jää pois muutama kustannustoimintaan yleensä sisältyvä vaihe. Käsikirjoituksen tyrkytysrumba kustantajalle, kustannuspäätöksen tekeminen ja kustannussopimuksen solmiminen ovat tarpeettomia, kun kirjoittaja kustantaa itse. Monet kirjan tuottamiseen liittyvät päätökset ovat paljon yksinkertaisempia, kun kirjoittaja voi kustantajan

voi olla hallitus tai epämuodollisempi keskustelupiiri, joka heittelee ja pui ideoita.

Käännöskirjoista voi esityksiä tulla kääntäjiltä, mutta myös ammattimaisilta agenteilta (jotka tarjoavat ulkomaisten kustantajien teoksia) ja scouteilta (jotka kustantajan toimeksiannosta metsästävät mielenkiintoisia kirjoja). Yhtä hyvin kustantaja voi saada idean jonkin kirjan suomentamiseksi vaikka kirjadivarissa.

Kustantaja saattaa kehitellä kirjaideoita niitten kirjoittajien kanssa, joilta ovat jo julkaisseet kirjoja, tai sellaisten yhteisöjen kanssa, jotka kirjoja tarvitsevat tai jotka pystyvät tuottamaan käsikirjoituksia – näin varsinkin tietokirjoissa. Oppikirjoissa opettajat ovat kustantajalle tärkeä sidosryhmä.

Aineiston valikointi

Harvalla kustantajalla päätökset kirjojen kustantajasta tekee vain yksi ihminen diktatorisesti, vain aivan pienimmissä voi näin olla. Yleensä kirjaideaan tai käsikirjoitukseen perehtyy useampi henkilö, ja mahdollinen kustannuspäätös tehdään kollektiivisesti. Vähimmilläänkin käsikirjoituksen lukenut kustannustoimittaja siunauttaa päätöksen ylemmillään.

Moni kustantaja käyttää aineiston valikoinnissa asiantuntijoita tai muita lukijoita. Etenkään tietokirjallisuudessa kustantaja ei aina pysty arvioimaan aineiston tasoa tai kirjan mahdollisia markkinoita. Lukijat voivat yhtä hyvin olla kyseisen erikoisalan asiantuntijoita kuin markkinat tuntevia, kuten kirjakauppiaita.

Käsikirjoituksen tason lisäksi kustantajaa kiinnostaa

ennen kaikkea kirjan kysyntä. Kysynnän arvioinnissa epäonnistuminen voi ainakin pienelle kustantajalle olla kohtalokasta. Etenkin kaunokirjallisuudessa kysynnän ennakointi on kuitenkin vaikeaa. Myyntiluvut riippuvat sattumistakin, siitä miten asiat lähtevät rullaamaan. Siksi kaunokirjan kustannuspäätös voi olla tietokirjaa enemmän makuasia, perustua mieliteeseen tai intuitioon.

Laadun ja markkinoiden lisäksi varsinkin pienille kustantajille on tärkeää, että kirja istuu kustantamon profiliin, edustaa senkaltaista kirjallisuutta, mistä kustantamo haluaa tulla tunnetuksi. Pienessä yrityksessä voi myös olla niin, että kustannuspäätöksiä tekevien asiantuntemus ulottuu vain tietyn tyyppiin tai tiettyä kirjallisuudenalaa edustaviin teksteihin. Kummastakin syystä kirjoittajan kannattaa valita tarkkaan ne kustantamot, joiden kautta yrittää saada käsikirjoituksensa julki.

Kustannuspäätös

Kustannuspäätöksen tekeminen on se taianomainen hetki, jolloin kirjoittajan toiveet toteutuvat tai kaatuvat. Kustantaja taas osoittaa kokemuksensa ja näkemyksensä, kykynsä tehdä oikeita valintoja.

Raadollisessa arkielämässä kustantajan päätöksenteko on enimmäkseen hylkäämistä. Maan suurimman kustantajan numerotiedoista voi laskea, että kustannuspäällikkö tai vastaava tekee seitsemän kielteistä kustannuspäätöstä joka päivä. Vain harvoin hän pääsee tekemään sitä, mitä oikeastaan haluaisi: löytämään uusia kykyjä, tekemään tähtiä, loihtimaan

ilmaiseksi.

Kaikesta muusta myytävästä kuin varsinaisesta tekstistä pitää sopia yksityiskohtaisesti, varsinkin sellaisesta joka aiheuttaa kustannuksia. Tämä koskee erityisesti kuvitusta, mutta jossain tapauksessa esimerkiksi myös kirjan taittoa tai kannen suunnittelua. Kuka maksaa piirrookset tai valokuvan käyttöoikeudet, korvataanko tekijälle jos hän suunnitteluttaa ulkoasun?

Maksuaikataulu

Kustantajien yleisesti soveltama tekijänpalkkioiden maksuaikataulu on kuin suoraan 1800-luvulta. Tietokoneiden yleistymisenkään ei ole nopeuttanut maksatusta. Harvassa muussa ammatissa palkka tulee tilille puoli tai jopa puolitoista vuotta myöhässä.

Aluksi maksatus sujuu. Suositus on, että kustannussopimusta allekirjoitettaessa tekijälle maksetaan ennakkona neljännes ensimmäisen painoksen arvioidusta tekijänpalkkiosta, ja teoksen ilmestyessä toinen neljännes. Käytännössä nämä molemmat erät usein maksetaan saman tien, kun sopimus on tehty. Yleensä sovitaan ns. taatusta ennakosta, eli tätä rahaa ei peritä takaisin, vaikka kirjan myynti ei sujuisikaan.

Loppurahojen tilitys onkin sitten mitä on. Ainakin isoilla kustantamoilla menee toukokuun loppuun, ennen kuin edellisen vuoden tilitys tehdään! Alan vakiintunutta käytäntöä käytetään tässä hyväksi, rahahan kasvaa korkoa.

Siinä suhteessa onneksi myös noudatetaan perinteitä, että kirjailija voi taloudellisessa hädässä ruinata kustantajan kas-

salta lisää ennakkkoa. Nykyisin näihin pyyntöihin suhtaudutaan nihkeämmin kuin ennen, mutta mahdollisuus sentään on. Yleisissä sopimusehdoissa tähän on varauduttu muistuttamalla, että ”tekijänpalkkion käteiset ennakkosuoritukset vuosittaisesta tilityksestä on käsitettävä lainoiksi”.

Sen verran teknokraattiseksi maailma on kuitenkin mennyt, että kirjailija saa olla aika merkittävä, jotta kustantaja kävisi pelastamassa rahansa juoneen taiteilijan ravintolasta valomerkin aikaan.

Menettelytavat

Kustannussopimukseen kannattaa kirjata kaikki kirjan tekemiseen liittyvät olennaiset menettelytavat ja molempien osapuolten oikeudet ja velvollisuudet.

Kustantaja yleensä päättää teoksen painoasusta, typografiasta ja kannesta tekijää kuultuaan, ja tietysti myös kaupalliset asiat kuten kirjan hinnan. Viimeinen sana kirjan ulkoasusta on siis aina kustantajalla, ja siksi kirjoittaja ei välttämättä saa kirjalleen mieleistään ulkoasua. Kustantajalla on oma näkemyksensä siitä, millainen kirja myy ja millaisiin painokustannuksiin rahkeet riittävät.

Tekijä lupaa normaalisti oikolukea tekstin ja hänellä on oikeus nähdä taittovedos. Virheitä hänellä on oikeus korjata, kunhan ei olennaisesti muuta teosta. Jos tekijä ei palauta vedoksia tarkistettuna, kustantajalla on oikeus korjata lyöntivirheet ja painattaa kirja.

Virheitä sattuu kaikessa inhimillisessä toiminnassa, jopa kirjankustantamisessa. Näihinkin pitäisi kustannussopi-

Kun käsikirjoitus on valmis, kustannustoimittajan pitäisi tarkistaa teksti ja sen kieliasu. Oikolukuohjelma ei korvaa kunnollista kielentarkistusta. Tässä kustantajat nykyisin lipsuvat pahasti, kai kustannuksia säästääkseen. Vaikka kirjoittaja yrittäisi olla kuinka tarkka, aina jotain virhettä jää, ja mitä useampi silmä tekstin tutkii, sitä paremmin virheet löytyvät.

Oma lukunsa ovat asiavirheet, joilla pahimmassa tapauksessa voi olla oikeudellisia seuraamuksia. Kirjailijan kannalta olisi kohtuullista, että myös kustantaja tekee tarkistustyötä, eikä jätä kaikkea oikeellisuus- ja juridista vastuuta tekijälle.

Kaveeraus

Kirjailijan ja kustantajan yhteiselo ei ole vain kirjan valmistamista, ei ainakaan saisi olla. Kirjaa pitäisi myös markkinoida ja pitää yhteyttä muutenkin edes tulevien teosten suunnittelemiseksi.

Varsinkin suuri kustantaja voi unohtaa aloittelevan kirjailijansa esikoiskirjan jälkeen, jos tästä ei ole ryhdytty määrätietoisesti tekemään julkkista. Mahdollisuudet tällaiseen riippuvat kirjailijan kirjallisuudenalasta ja henkilöstä.

Rivikirjailijaa kustantaja muistaa aluksi kutsulla johonkin pippaloonsa, kuten syys- tai kesäkauden avajaisiin tai pikkujouluun. Pian kutsut harvenevat, jos tekijältä ei tule uutuuskirjaa. Kustantajan yhteydenotot jäävät vuotuisiin, summaltaan vuosi vuodelta pieneneviin tekijänpalkkiotilityksiin. Vain jos kirjailijalla on uusia teosideoita, neuvotteluyhteys syntyy, sekin tekijän aloitteesta.

Kirjailijalle tämä on turhauttavaa. Hyvä kustantaja tekee

kin toisin: pitää yhteyttä tekijään, suunnittelee kirjan markkinoinnin hänen kanssaan, toteuttaa markkinointitoimia yhdessä tekijän kanssa ja etsii hänelle tai hänen teokselleen väyliä päästä esille. Yhdessä tekemisen myötä kehittyvät myös ajatukset seuraavista kirjahankkeista, yhteisymmärryksessä molempien osapuolten kesken. Vaan mistähän tällaisia kustantajia löytyisi?

Hyvän kustantajan järjestämiä markkinointitoimia ovat esimerkiksi yleisö- ja opetustilaisuudet. Tekstin lukeminen ohjelmanumerona, puheenvuorot ja osallistuminen paneelikeskusteluihin tai esitelmä, puhe, luento taikka alustus voi hyvinkin olla kirjailijan mieleen, jo ihan vaihtelun vuoksi. Opettaminen ja ohjaaminen kirjoittaja- tai kirjallisuusseminaareissa saattaa kiinnostaa pelkästä taloudellisestakin syystä.

Kaikki tällaiset esiintymiset tukevat kirjojen myyntiä. Kirjailijalle maksetaan useimmiten liittojen suosittelemat, aivan kohtuulliset korvaukset, ja maksaja useimmiten löytyy siitä ulkopuolisesta tahosta joka tilaisuuden järjestää (yritys, järjestö, koulu jne.), kustantajalle ei rahanmenoa koidu. Korvaustaso on lyhyestä tekstin lukemisesta runsaat 100 €, esitelmästä keskusteluineen noin 200 €. Kokopäiväisistä töistä voi laskea, että kirjailijan työpäivän hinta on runsaat 400 €.

Oikein hyvä kustantaja vie kirjailijan ainakin kotimaan-, mutta mieluummin ulkomaankiertueille ja kansainvälisille kirjamesuille käännösoikeuksien kauppaamiseksi ulkomaisille kustannustaloille. Tämä saattaa kuitenkin vaatia myös oikein hyvää kirjailijaa.

taidehistorian tutkija. Kohdeapurahaa myönnettäessä keskustoimikunta sanoo antavansa etusijan ”luovan suorituskykynsä jo osoittaneille taiteenharjoittajille”.

Vuoden 2006 kohdeapurahaa kirjallisuuden alalta haki 101 kirjoittajaa ja sai 21 hakijaa. Apurahan suuruus oli poikkeuksetta 2 000 €.

Matka-avustuksia taiteilijat ja taiteen asiantuntijat voivat saada kansainvälisistä matkoista aiheutuviin menoihin. Keskustoimikunta on valmis tukemaan ”taiteellisesti tai taiteenlajin kannalta muutoin merkittäviä hankkeita, joissa taiteilijat tai taiteenalan muut asiantuntijat edustavat aktiivisesti Suomea esiintymällä, pitämällä näyttelyä, esitelmöimällä jne.” Residenssiavustusta voivat hakea matka- ja elantokustannuksiin taiteilijat, jotka on hyväksytty vahvistettuihin, pitkäkestoihin (pääsääntöisesti vähintään kaksi kuukautta) kansainvälisiin taiteilijavierasohjelmiin. Valtion muulla tavoin tukemiin taiteilijaresidensseihin ei tällä rahalla mennä.

Kirjastoapurahat

Suurinta kirjoittajajoukkoa koskevat valtion apurahoista kirjastoapurahat. Niitten hakemukset käsittelee opetusministeriön asettama kirjailijoiden ja kääntäjien kirjastoapurahalautakunta. Lautakunta myöntää apurahoja ja avustuksia niille ”sekä kaunokirjallisuuteen että tietokirjallisuuteen kuuluvien teosten tekijöille ja kääntäjille, jotka asuvat tai ovat asuneet pysyvästi Suomessa ja joiden kirjallinen työ rikastuttaa kulttuurielämää Suomessa”.

Apurahat myönnetään kirjailijoille ja kääntäjille luovaan

kirjalliseen työhön - ei siis riitä, että on ansioitunut kirjoittamalla kirjastojen suosimia teoksia, vaan pitää luoda yhä edelleen. Apurahaa ei yleensä myönnetä hakijalle, jolla on samana vuonna valtion taiteilija-apuraha tai muu vastaava apuraha tai taiteilijaprofessuuri.

Kirjastoapurahan hakijalta edellytetään vähintään yhtä julkaistua teosta. Apurahoja koskevia hakemuksia käsiteltäessä ”kiinnitetään huomiota aikaisempaan tuotantoon ja nykyiseen luovaan työvaiheeseen sekä työsuunnitelmaan”. Apurahoja ei myönnetä ”tieteellisten tutkimusten tai oppikirjojen taikka niihin rinnastettavien teosten tekijöille tai kääntäjille”, eli tieteenharjoittajien tai oppikirjailijoiden ei tarvitse vaivautua hakemaan.

Pienillä tekijänoikeuspalkkioilla ja verottomilla apurahoilla (joista ei makseta myöskään eläke- tai muita sosiaalimaksuja) kituuttaneen kirjailijan taloudessa ei aina ole hurraamista. Ahdinkoon voi saada pientä lievitystä kirjastoapurahalautakunnalta. Apurahojen lisäksi lautakunta nimittäin myöntää avustuksia. Niitä voivat saada ”iäkkäät kirjailijat ja kääntäjät, jotka elävät ahtaissa taloudellisissa oloissa sekä erityisissä tapauksissa kirjailijat ja kääntäjät, jotka sairauden tai työkyvyttömyyden johdosta ovat joutuneet taloudellisiin vaikeuksiin”.

Varsinaisia taiteilijaeläkkeitä ei myönnetä taiteen keskus-toimikunnan kautta, vaan valtiokonttorista. Sen kotisivuilla on seikkaperäinen esitys eläkejärjestelmästä ja eläkkeiden hakemisesta.

Kirjastoapurahoina ja -avustuksina jaettava kokonais-

kustannukset eivät välttämättä ole suuret, jos kirjaa toimittaa omalla autolla kirjakauppaketuille tai Kirjavälityksen varastoon Hyvinkäälle (riippuu tietysti siitä, missä asuu). Markkinointikulut sen sijaan voivat olla suuretkin, jos kirjaan todella panostaa. Omalle työlle ei tässä vaiheessa tarvitse arvoa määritellä. Tekijälle tulee korvaus jos on tullakseen, eli jos koko homma onnistuu.

Tulopuoli on sitten Herrassa. Pieni kustantaja voi laskea, että hänelle jää kirjakaupassa myydystä kappaleesta noin 52–54 % myyntihinnasta, ja tästä joutuu vielä maksamaan 8 %:n arvonlisäveron verottajalle. Painolaskun arvonlisäveron voi vähentää tästä. Koska sen prosentti on 22%, ei maksettavaa välttämättä paljon jää.

Jos keksii muita myyntikanavia, joissa välikäsille ei tarvitse maksaa yhtä paljon kuin Kirjavälityksen kautta kirja-kaupoille myytäessä, kappalekohtainen tulo voi olla suurempi. Esimerkiksi omassa nettikaupassa kustantaja voi saada kirjasta paremman hinnan; laskelmissa pitää vain vähentää tulosta kaikki sivujen ylläpidosta, maksuliikenteestä, pakkaamisesta, postittamisesta ja muusta aiheutuvat menot.

Pienkustantajan kannattavuuslaskelma on siinä, kun tuloista vähentää menot. Eroa pitää olla niin paljon, että hommaan kannattaa ryhtyä. Oleellista on arvioida huonoin mahdollinen vaihtoehto, jossa (kuten yleensä) kustannukset ylittyvät hiukan, mutta tulopuoli pettää pahasti. Kuinka todennäköistä tuo on, ja kestääkö kustantaja sen? Jos riski on suuri, ja sen toteutuminen veisi kustantajan talouden kuriin, jotain pitää muuttaa. Kustannuksia pitää leikata tai

varmistaa riittävän myynnin toteutuminen. Tavalla tai toisella.

Käytännön esimerkkitapaus voi olla vaikka tällainen. Kirjan kirjakauppahinnaksi asetetaan 34 €, jonka tämän kanssa kilpailevat kirjat suunnilleen maksavat. Kirja on kovakantinen ja kuvitettu; tällä haetaan ostajan hyväksyntää korkeahkolla hinnalla. Painokustannukset ovat vastaavasti keskimääräistä korkeammat. Painoksen suuruudeksi päätetään 2 500 kpl.

Painolasku on 7 000 € + alv. Ulkoasun suunnittelu, taitto ja kuvitus maksavat yhteensä 5 000 €. Kirjasta kustantaja saa 54 % x 34 € eli 18,36 €. Siinä on arvonlisäveroa 1,36 €, nettotulo on 17 € per kirja. Jos koko painos käy kaupaksi, tulot ovat 2 500 x 17 € = 42 500 €. Arvonlisäveroa kustantaja kerää verottajalle 2 500 x 1,36 € = 3 400 €. Painolaskun alv on 1 540 €, ja jos muissa kuluissa on arvonlisäverollista 1 000 euron edestä, vähennettävät alvit ovat yhteensä 2 540 €. Verottajan tilille laitetaan silloin 3 400 - 2 540 = 860 €.

Kun tuloista (42 500 €) vähennetään kulut (12 000 €) ja arvonlisäverot (860 €), kustantajalle jää 29 640 € vähennettynä mahdollisilla markkinointikustannuksilla. Tämä siis, jos koko painos käy kaupaksi. Lisäksi pitää huomata, että kirjailijan tekijänpalkkio sisältyy tähän summaan.

Jos kirjailija olisi tehnyt kirjasta kustannussopimuksen ulkopuolisen kustantajan kanssa, hän olisi voinut saada esimerkiksi 20 %:n tekijänpalkkion kustantajan verottomasta nettomyynistä. Tässä tapauksessa se olisi ollut 20 % x 42 500 = 8 500 €. Tähän verrattuna itse kustannetun kirjan tuotto on yli kolminkertainen. Totta kai vaivaa on enemmän,

Suunnittelun paikka

Kirjahankkeelle pitää etukäteen laatia markkinointisuunnitelma, tai ainakin kirjoittaja-kustantajalla pitää olla yleiskäsitys siitä, mitä kanavia myöten kirjaa myydään. Muuten kustantajalla on kirjapainon jakeluauton käytyä vain valtava kasa kirjoja ja painolasku. Markkinointimahdollisuuksista tulisi itse asiassa olla haju jo kirjaa kirjoitettaessa ja viimeistään painoksen suuruutta määriteltäessä.

Kirjan menestymistä ei useimmissa tapauksissa pysty varmasti ennakoimaan. Suosioon nousemisen mekanismi on edelleen suurelta osin tuntematon, sattuman kauppaa. Hyvän menekin todennäköisyyteen voi kuitenkin vaikuttaa aika paljon.

Kirjalla pitää olla selkeä, omaleimainen idea. Kirjoja julkaistaan niin paljon, että harmaaseen massaan ei voi jättäytyä. Nimen ja ulkoasun täytyy olla vetäviä. Kirjan esittelymateriaali pitää tehdä kunnolla, ja kirjan on oltava esillä kaikilla mahdollisilla tavoilla ja kaikissa mahdollisissa paikoissa. Kustantajan ahkeruus palkitaan, todennäköisesti.

Kustantajalla täytyy olla käsitys siitä, kelle kirja on tarkoitettu, ketkä ovat sen kohderyhmä. Sen mukaan voi valmistella myyntipuheet ja markkinointimateriaalin sekä arvioida, mitä kautta kirjan saa kaupaksi.

Kirjakauppamyynä Kirjavälitys Oy:n kautta on yhä kirjamyynnin perusratkaisu. Joku on sanonut osuvasti, että kirjakauppa on ylivoimaisesti paras pienen kustantajan ystävä, vaikka se onkin huono. Huonous tässä tarkoittaa, että näin myytäessä kustantaja joutuu antamaan vähittäis- ja tukku-

portaalle lähes puolet kirjan myyntihinnasta. Suoramyynti ohii tämän koneiston houkuttelee, kun hinnasta jäisi suurempi osa itselle. Kirjakauppajärjestelmä ei ole kuitenkaan syntynyt sattumalta, monet muut myyntitavat eivät ehkä lopulta toimiakaan. Erittäin paljon riippuu kustantajan aktiivisuudesta.

Suomalainen kirjakauppajärjestelmä on parempi kuin esimerkiksi amerikkalainen: kun Kirjavälitys tilaa kirjaa kaupolle, kustantaja myy silloin kirjaerän eteenpäin ja saa heti rahansa. Riski siirtyy tilaajalle. Muualla on usein toisin, kustantaja saa rahansa vain kauppojen myymistä kappaleista. Loput kirjat palautetaan tai tuhotaan.

Kirjakaupat

Kirjavälityksen kautta myydessä kustantaja joutuu antamaan kirjan ohjehinnasta alennusta 46 %, mistä kirjakauppa saa 30–38 % ja Kirjavälitys loput. Suuret kustantajat saattavat saada paremmat ehdot, mutta niistä ei muille huudella. Lisäksi Kirjavälitys vaatii 2 %:n käteisalennuksen, jos he maksavat laskun kahdessa viikossa, ja kustantaja joutuu kuljettamaan kirjat Kirjavälityksen toimipisteeseen Hyvinkäälle.

Kirjavälitys tilailee kirjaa (nykyisin sähköpostilla) sitä mukaa kun kirjakaupoista tulee tilauksia. Sen verran heillä ilmeisesti pidetään käsivarastoa, ettei kustantaja joudu aivan parin kappaleen vuoksi Hyvinkäälle ajamaan. Ilmeistä menestyskirjaa saatetaan tilata ennakkoon, mutta muuten meininki on varovaista. Tilauksia kustantajalta tehdään juuri sen verran kuin pystytään varmasti myymään eteenpäin.

Kirjakaupoille voi myydä muutenkin kuin Kirjavälityk-

lisuus. Kirjoittaja tietää yleensä parhaiten kirjansa kohderyhmät, ja usein muita mahdollisia markkinointikanavia kuin kirjakaupat. Kustantajana hän saa täyden tuoton keksimistään myyntimahdollisuuksista, ulkopuoliselle kustantajalle kirjoittaessaan jää vihjeistä käteen vain kirjoituspalkkio. Isot kustantajat eivät edes kuuntele kirjoittajia markkinoinnin järjestämisessä.

Suoramyynti on eleganteinta, jos saa myydyksi suuren erän kirjaa yhdelle ostajalle. Kaunokirjallisuudessa tämä on helpommin sanottu kuin tehty, vaikka on kaunokirjoja myyty yrityksille liike- tai joululahjakäyttöön. Muiden kirjojen suoramyynti on keskimäärin helpompaa. Kirjan aihealueella saattaa olla järjestö, aikakauslehti tai yritys, joilla on käyttöä kirjalle.

Järjestö voi myydä kirjaa jäsenilleen tarjoushintaan, tai aikakauslehti tehdä lukijatarjouksen. Yritys voi muistaa kirjalla asiakkaitaan, yhteistyökumppaneitaan tai henkilökuntaansa, eikä kirjan tarvitse välttämättä olla omalta ammattialalta. Jopa kirjakerhot jakavat julkaisemiensa omien kirjojen lisäksi kylkiäisiä. Jos kirja on kiinnostava, mahdollisia ostajia on valtavasti. Eri asia on, kuinka paljon kustantaja ehtii ja jaksaa näitä kolta.

Kirjan kauppaaminen on helpointa tutulle tai miksei myös uudelle tuttavuudelle, johon törmää sopivassa yhteydessä. Muutenkaan kirjaerien suoramyynti ei ole niin vaikeaa kuin luulisi. Suomessa arvostetaan yritteliäisyyttä, suurissa organisaatioissa varsinkin silloin kun asianomaisten ei tarvitse itse yrittää. Pienen kanssa saatetaan tehdä kauppaa ajatellen,

että kyllä minäkin ryhtyisin yrittämään, jos olisin nuorempi, jos löytäisin yritysidea tai jos uskaltaisin. Tämä purkautuu myötämielenä niitä kohtaan, jotka ovat tälle tielle lähteneet.

Hyvän kaupan saattaa saada syntymään eripainoksella. Järjestölle tai yritykselle voi painattaa oman erän, johon on liitetty tilaajan logo tai yritysesitys. Tällaisiin tarkoituksiin on myyty esimerkiksi keittokirjoja, joita yritys käyttää liikelahjana. Kirjoittaja-kustantaja polkaisee tällaisen helposti, kunhan hinnoista sovitaan.

Nettikauppa

Aina ei kirjaa saa suoramyymäksi laatikkokaupalla. Ja vaikka saisikin, pienen kustantajan kannattaa varautua myymään myös yksittäisiä kirjakappaleita tai pieniä erää suoraan ostajalle. Jos kirja on kiinnostava, tällaisesta tulee joka tapauksessa kyselyjä kustantajalle. Asiakkaan voi tietenkin ohjata kirjakauppaan, mutta yhtä hyvin voi palvellakin. Kirjasta voi ottaa kirjakauppahinnan, ehkä vielä postikulut päälle.

Maksun voi pyytää ensin verkkopankin kautta tai laittaa laskun kirjan mukaan. Suomalaiset ovat aika rehellistä porukkaa ja maksavat yleensä mitä ovat tilanneet. Postiennakkoa viisas kustantaja välttää, koska se on ylihinnoiteltu palvelu.

Suurempia suoraan myytäviä kirjamääriä varten on järkevää perustaa kustantajan verkkosivuille nettikirjakauppa. Jos tällaisen kaupankäynnin osaa, on aivan mahdollista myydä suurin osa kirjasta suoraan.

Verkkokaupassa pitää ensin arvioida, minkä hinnan ostaja suostuu kirjasta maksamaan. Se riippuu kirjasta, sen hinnasta

tantajien ulkopuolella) ole. Myyntitykille olisi töitä!

Käännösoikeuksien myynnissä raha kulkee samaan tapaan kuin Suomessa kirjailijan ja kustantajan välillä. Elementit ovat prosenttimääräinen tekijänoikeuskorvaus (rojalti) ja ennakkomaksu. Tuotot jaetaan suomalaisen kustantajan ja tekijän kesken. Jatkossa on periaatteessa mahdollista myös se, että oikeuksien myyjänä on Sanasto ry; silloin se saa osan tuloista ja tekijä loput.

Käännösoikeudet myydään yleensä kullekin kielialueelle kerrallaan. Kunkin maan kustantajat katsovat olevansa profettoja vain omalla maallaan, osaavansa myynnin vain kotimaassaan tai enintään muissa samaa kieltä puhuvissa. Rojalti on suurilla kielialueilla helposti korkeampi kuin pienillä, koska painokset ovat suurempia.

Suuri suomalainen yleiskustantaja saa kaunokirjallisuuden käännösoikeuksista kielialueesta riippuen 6–12,5 % ulkomaisen kustantajan kirjasta saamasta verottomasta hinnasta. Rojalti voidaan porrastaa myynnin mukaan niin, että prosenttiluku nousee myynnin kasvaessa; silloinhan myyntituloissa riittää paremmin jaettavaa. Prosenttiin vaikuttavat kielialueen lisäksi myös kirjan myyntinäkyvät. Suomessa hyvin myydyin kirjailijan prosentti on yleensä korkeampi kuin vähemmän suosittu. Mikäli ostajalle voidaan toimittaa käsikirjoituksen lisäksi käännös, taitto, kuvitus tai kansi, prosentti voi nousta tavanomaisesta.

Vaikka kustantaja tekee enimmänsä vientityön, pääosa kaunokirjallisuuden käännösrojaltista tilitetään kirjailijalle. Kirjailijaliittojen suositus on, että kustantaja tyytyisi neljännekseen koko käännöskorvauksesta; tämä jakosuhde onkin kustannus-

sopimuksissa yleinen.

Tietokirjallisuudessa moni asia on toisin. Käytännöt vaihtelevat, mutta tavallisesti rojaltiprosentti on alhaisempi, 5–8 prosenttia. Kirjoittajat saattavat saada tästä alle viidesosan! Yksi syy erilaiseen käytäntöön on ulkomaiseen levitykseen haluttujen käsikirjoitusten suuri tarjonta. Kotimaisilta tekijöiltä saattaa saada käännettävää jopa ilmaiseksi, jos tekijänä on julkisuutta hakeva kollektiivi – yritys tai järjestö.

Suomalainen kustantaja ei voi tietää tarkasti kirjan myyntinäkymiä ulkomailla, ja pyrkii siksi useimmiten mieluummin mahdollisimman suureen taattuun ennakkoon (jota ei siis tarvitse missään oloissa maksaa takaisin) kuin korkeaan rojaltiprosenttiin. Ensimmäisen painoksen rojaltien suuruinen ennako on hyvä tavoite, vaikkei sitä saavuttaisikaan.

Myynnin vaikea ennakoitavuus ei ole ainoa syy suuren ennakon tavoitteluun. Suomalaisen osapuolen on monessa tapauksessa vaikea valvoa todellisia myyntimääriä. Ainoa mahdollisuus on luottaa oikeuksien ostajan ilmoittamiin myyntilukuihin ja niistä kertyvän rojaltin määrään. Kaikissa maissa rehellisyys ei ole suomalaisella tasolla, korvauksia ei ehkä makseta kaikesta myynnistä.

Kirjat vientiin

Myyntiin soveltuva valmis kirja on mieluiten englanninkielinen tai monikielinen. Kuvateokset sopivat hyvin, kuvia ei juuri tarvitse kääntää. Suomen arkkitehtuuria esittelevät teokset ovat tyypillisesti sellaisia, jotka voi tehdä Suomessa valmiiksi vientiin.

maksaa yhtiöveroa 26 % ja sitten osingon saanut osakas pääomatulon veroa 28 %!

Osingot ovat verovapaita määräytyin ehdoin, ja silloin omistajayrittäjän osinkoina nostaman tulon vero jää tuohon yhtiöveron 26 prosenttiin. Ikävä kyllä nämä ehdot ovat pienelle yhtiölle mahdottomat.

Verovapaan osingon yläraja on 90 000 € vuodessa, mikä kuulostaa hyvältä. Verovapaana saa kuitenkin maksaa vain 9 % yhtiön nettovarallisuudesta (= käytännössä osakepääoma + vuosien mittaan kertyneet voitot), eli kokonaan tuon verovapauden pääsee hyödyntämään vain omistajayrittäjä, jonka yritys on koonnut miljoonan euron varallisuuden. Henkisellä alalla toimivien pikkuyritysten (joilla ei ole esimerkiksi tehdasta tai työkoneita) varallisuus on yleensä murto-osa tästä. Esimerkiksi 10 000 € omistava yhtiö voi jakaa verottomia osinkoja vain 900 € vuodessa.

Verojärjestelmästä johtuu, että monessa tapauksessa yrittäjä hyötyy osakeyhtiöstään varmimmin myymällä sen pois. Vakiintuneeseen yritykseen kertyy henkistä pääomaa, osaimista joka ei näy tilinpäätöksessä. Siksi joku (usein suurempi) yritys saattaa olla kiinnostunut ostamaan yhtiön pois kuleksimasta sellaiseen hintaan, että yrittäjälle jää riittävä korvaus työstään.

Ennakkoperintä

Jos kirjoittaja myy työtään yksityishenkilönä, ammatinharjoittajana tai toiminimenä, hän voi hyvin antaa töitten tilaajien tehdä palkkioista ennakonpidätykset. Tätä varten ei tarvitse

tehdä muuta kuin liittää laskuun kopio verokortista (tai toimittaa se kirjoituksia toistuvasti tilaavalle lehdelle vuosittain).

Yhtä hyvin kirjoittaja voi ilmoittautua ennakkoperintärekisteriin (kuuluu Patentti- ja rekisterihallituksen ja Verohallituksen yhdessä ylläpitämään Yritys- ja yhteisötietojärjestelmään YTJ:hin, www.prh.fi tai www.vero.fi). Rekisterissä olevalle palkkiot voi maksaa bruttomääräisenä, pidättämättä niistä veroa. Rekisteriin pääsee ja siellä pysyy, jos on hoitanut ja hoitaa asiansa verottajan kanssa asianmukaisesti.

Rekisteriin merkityn vastuulle jää, että hän tilittää ennakkoverot verokarhulle. Käytännössä tämä hoituu yleensä kuukausittaisina, samansuuruisina ennakkoverotilityksinä. Jos tulotaso muuttuu oleellisesti vuoden mittaan, ennakkoveron määrää voi muuttaa.

Henkilönä työtään tekeväille kirjoittajalle ennakkoperintärekisteriin kuuluminen on makuasia. Ammattimaisen kuvan rekisteriin kuuluminen toki antaa. Maksajalle on myös kätevää, jos verokorttien kanssa ei tarvitse puljata ja ennakkoveroja periä; kätevyys voi olla kirjoittajankin etu.

Yritykselle ennakkoperintärekisteriin kuuluminen on välttämätöntä. Jos yritys ei ole rekisterissä, se on maksajalle merkki siitä, että firmassa on jotain vialla. Internetistä kuka tahansa voi (em. sivuilta) tarkistaa, että asiat ovat kunnossa. Rekisteriin kuulumattomalle yritykselle maksettavasta suorituksesta pitäisi maksajan pidättää päältä verot.

Arvonlisävero

Tuotteita ja palveluja myyessä pitää pääsäännön mukaan

Vaihtoehdot

Tekemistensä laadusta ja liiketoimien laajuudesta riippumatta kirjoittaja tarvitsee työtilan. Pelkkä kirjoittaminen, kirjojen kustantamisesta puhumattakaan, vaatii paikan: työtilan, työhuoneen tai toimiston. Harva kirjoittaja pystyy työskentelemään missä vain ilman omaa rauhaa. Ja jos pystyy, vähintään aineiston levittelyyn ja säilyttämiseen tarvitsee työpöytiä ja arkistohyllyjä.

Uusi sukupolvi on kuitenkin kasvamassa. Nuoret oppivat jo opiskelijoina, että toimistoa voi kuljettaa mukanaan kannettavassa tietokoneessa, läppärissä. Jos tähän tottuu, kirjoittaminen luontuu miltei missä vain. Rauhaa tekstin luomiseen keskittyminen silti vaatii. Esimerkiksi hälyisissä kahviloissa ei pitkäjänteinen työ monelta luonnistu.

Jos kirjoittajalla on työnantaja tai muu vakituinen toimeksiantaja, työtila saattaa järjestyä sen yhteydestä. Etu on suuri ja kannattaa käyttää kohdalle sattuessaan. Esimerkiksi jonkin lehden toimituksen kainalossa freelance-toimittaja on kuin Herran kukkarossa. Parhaassa tapauksessa hänellä on käytettävissään kaikki tavanomaiset toimistopalvelut. Kirjailijoille on kirja-alalla ja kustantajilla työtiloja, mutta kovin vähän.

Mikäli kukaan ei työtiloja anna, ne pitää ottaa itse. Paljon riippuu siitä, millaiset ovat kirjoittajan asuin- ja perheolot. Kotona työskentely on käytännöllisintä, jos sinne suinkin saa järjestetyksi kunnolliset työolot. Jos ei saa, tai jos kirjoittaja haluaa ehdoin tahdoin irrottautua kotioloista, työhuoneen joutuu ostamaan tai vuokraamaan muualta.

Maantiedekin vaikuttaa siihen, mikä on paras ratkaisu. Kirjoittajan on täysin mahdollista asua maaseudulla, jos luonnonrauhasta nauttii. Silloin ainoa järkevä järjestely on kotona työskentely. Kaupunkilaisella erillisen työtilan hankkiminen muusta kuin kotiosoitteesta voi olla mielekästä, kun asunnot ovat usein ahtaampia ja matkat lyhyempiä. Yhdistelmäratkaisuja käytetään myös: kirjoittaja valmistelee tekstejään yhdessä (tai useassa) paikassa, mutta vetäytyy varsinaiseksi kirjoitusjaksoksi sopivaan paikkaan, kuten kesämökille tai ulkomaille.

Erillinen työhuone voi olla oma työhuone omassa rauhassa tai osa isompaa yhteisöä. Sen verran keskittymistä vaativaa kirjoitustyötä on, että ainakin osaksi aikaa kirjoittajan pitää pystyä sulkemaan ovet perässään. Muuten kyllä nykyisin niin muodikkaat maisemakonttorit, luovien ihmisten työyhteisöt tai eri ammattialojen yhteiset studiot ruokkivat myös kirjoittajan mieltä kontakteineen ja virikkeineen.

Lähityö

Luontevin työpaikka kirjoittajalle on kuitenkin koti, tai sinne perustettu kotitoimisto. Miksi lähteä merta edemmäs kalaan, työmatkalle kohti työpaikkaa, jos kaiken voi hoitaa matkustamatta?

Kotona työskentelemistä kutsutaan usein etätöksi, mutta tämä on vain isojen yritysten näkökulma. Ne kokevat kotoaan työskentelevän työntekijänsä etäiseksi, rajoittavat kotiin siirtymistä, pelkäävät että työläinen vain laiskottelee siellä. Oikeasti kotityö on tekijälleen lähityötä. Kirjoittajan ei tarvitse lähteä työn vuoksi minnekään, jos ei muiden ihmisten